

A BUKARESTI

ÁLLAMI ZSIDÓ SZÍNHÁZ

Augusztus 1-én múlt huszonöt éve annak, hogy a fővárosi Zsidó Színház állami színházként működik. A kedvező feltételek mellett, amelyekhez állami művelődési intézményként jutott, meg kell említenünk azt a kiváltságos helyzetét, amely mint világviszonylatban legelső zsidó színházat megilleti; csaknem száz esztendeje, 1876-ban itt, Romániában, a iași-i Pomul Verde kertben Avram Goldfaden megnyitotta a világ első jiddis nyelvű színházat, amelyet aztán ugyancsak ő vezetett el Oroszországba, Lengyelországba, Amerikába és más országokba. Egyetlen jiddis társulat sem tekinthet vissza a miénkhez hasonlóan folyamatos és hosszú tevékenységre. Az elmúlt száz év során feltűnt vállalkozások közül — a Habima Színház, a Vilnai Társulat, a Sternberg Stúdió — egyetlenegy sem dacolhatott sokáig a mostoha anyagi körülményekkel, a diszkriminációval.

A romániai zsidó színjátszás gazdag hagyományairól szólva — hiszen a bukaresti Állami Zsidó Színház e hagyományok örököse — ki kell emelnünk azt, hogy ez a színjátszás mindvégig a román színházi kultúra légkörében folytatta tevékenységét, legjobbjai a román színpad és a román kultúra kiemelkedő személyiségeinek barátságát, megbecsülését élvezték. A romániai zsidó színjátszás első sajtóvisszhangja 1876-ból, Mihai Eminescu, a nagy román költő tollából származik.

A hazai zsidó együttesek mellett az évek folyamán Románia híres külföldi vendégtársulatokat fogadott. A Vilnai Társulat, Paul Baratoff együttese, Moriss Schwartz és Josef Bülow színművészek játéka kitörölhetetlen nyomot hagyott a romániai közönség és a színházi szakemberek emlékezetében. A nagy rendező-pedagógus Iacob Sternberg 1916-tól fejtette ki gazdag alkotótevékenységét, amelynek során drámai és revü-produkciókat állított színpadra, 1930-ban pedig *Di Bukarester Iidise Teaterstudie* néven stúdiószínházat létesített, amely az akkori modern irányzatok szintézisét volt hivatott meghonosítani.

Súlyos megpróbáltatásokat szenvedett a romániai zsidó színjátszás a fasiszta diktatúra éveiben, a második világháború idején, amikor a zsidó színészeknek, akárcsak az egész zsidó lakosságnak, tilos volt anyanyelvén megnyilatkoznia. Ebben az időben a hivatásuk szenvedélyétől és a haladó eszméktől áthatott zsidó művészek csoportja megalakította a bukaresti Baraseum Színházat, melynek színpadán románul játszottak és énekeltek 1944. augusztus 23-ig. A katonai-fasiszta diktatúra alóli felszabadulás — amely betetőzte a román nép harcát a nemzeti és társadalmi szabadságért — a romániai zsidó színjátszás reneszánszának kezdetét is jelezte.

A román társadalom forradalmi átalakulása, a mai szocialista Románia megteremtette a művelődésnek mint a személyiség sokoldalú kibontakozása jelentős tényezőjének kedvező feltételeit. A művész visszanyerte a tömegek szellemi irányítóját megillető méltóságát. A román állam művelődési politikája — amelynek a román nemzettel egyenlő mértékben haszonélvezői az itt élő nemzetiségek is — számottevő erkölcsi és anyagi támogatásban nyilatkozott meg. 1948-ban megalakultak az első állami színházak, köztük a bukaresti Állami Zsidó Színház. Ez sajátos jellegű intézményként illeszkedik be a szocialista Románia színházkultúrájába. Tevékenységében a hagyomány és újítás szintézisére törekszik, alkotó módon veszi át és közvetíti a kortársaknak a több ezer éves zsidó kultúra maradandó értékeit, lépést tart az ország művelődési fölemelkedésével, s fogékonyan követi a világ színpadainak legkorszerűbb vívmányait.

Színházunk tág horizontú műsorpolitikája felöleli a hazai és külföldi, klasszikus és kortárs drámairodalmat. A jiddis színműirodalom klasszikus alkotásai: Sölem Áléhem *Tóbiás*, *a tejesembere*, Benno Popliker rendezésében, Avram Goldfaden *A boszorkánya*, Jacob Gordin *Hersesele Dubrovnere*, Karl Gutzkow *Uriel Acostája*, Franz Auerbach rendezésében, H. Leivik *Gólem* című drámája, Helmer Iván rendezésében, a repertoár gerincét alkotják, az olyan klasszikus remekművekkel együtt, mint Schiller *Armány és szerelem* (rendező: Mauriciu Szekler), Gogol *A revizor* (rendező: Izo Schapira), Molière *A képzelt beteg* (rendező: George Teodorescu), Csehov *Ivanov* (rendező: Izo Schapira), Ibsen *Solness építőmester* (rendező: Franz Auerbach), Lessing *Bölcs Náthán* (rendező: G. Teodorescu) című drámái. Színházunknak a hazai színműirodalom ösztönzésére és népszerűsítésére irányuló törekvése néhány új darab s főként a leghitelesebb hagyományokból merítő, egyben a korszerűség igényét is kielégítő zenés összeállítások bemutatásában bizonyult eredményesnek. Az utóbbiak közül, melyekben a humor, sőt a szatíra líraisággal társul, megemlíteném I. Berg *Hadd nevéssünk* (rendező: M. Szekler), Israil Bercovici *Ahasveros-revü*, valamint *Gyöngyfüzér* és *Mangheriász* című összeállításait, amelyek zenéjét Haim Schwartzman, Aurel Giroveanu, Mişu Iancu és mások szerezték. Műsorunkból nem hiányoznak a hazai román és magyar szerzők, illetve művek sem: Victor Eftimiu: *Az ember, aki várta a halált*, Victor Ion Popa: *A sűgő bosszúja*, Aurel Baranga: *Ádám és Éva*, Ştefan Tita: *A halhatatlanság színei*, Eugen Mirea—Kovács György: *Az utolsó vonat*, Földes Mária: *Baleset az Új utcában*.

Színre kerültek az évek folyamán a nemzetközi kortárs drámairodalom ismert darabjai: Friedrich Wolf *Mamlock professzora*, Brechtől a *Kurázi anyó*, M. Szekler rendezésében, *Anne Frank naplója*, Brecht *Koldusoperája* és Dürrenmatt *V. Frank* című drámája G. Teodorescu rendezésében, valamint kortárs jiddis szerzők darabjai, mint H. Slovestól a *Tizen voltunk testvérek*.

Szerves tartozéka színházunk műsorpolitikájának a zsidó irodalom és zene népszerűsítése. Irodalmi-zenei matinéinkon a jiddis költészet gyöngyszemeiből mutatunk be, és a zsidó színjátszás jelentős fejezeteinek, kimagasló alakjainak állítunk emléket. Rendszeres országjárásaink

alkalmával intézményünk a lakosság széles rétegeivel ismerteti meg igényes művészetét.

A bukaresti Állami Zsidó Színházra jellemző a művészi eszközök változatossága; színészeink széles skálán játszanak, könnyedén váltanak át a drámáról a musicalre, a bohózatról a tragédiára. A színház legtöbb művésze a nagyszerű elődök szellemében a totális színházat műveli, erőteljes kifejező képességgel hat a közönségre.

Fennállásának huszonöt éve alatt az Állami Zsidó Színház 126 bemutatást tartott, több mint 5000 előadást mutatott be a fővárosban és az ország más városaiban. Hazai tekintélyéhez az elmúlt évek során külföldi sikerek járultak. A hazánkat látogató, különböző társadalmi rétegekből származó külföldi vendégek a legnagyobb elismeréssel szólottak színházunk teljesítményéről, valamint a román államnak a zsidó kultúra iránt tanúsított magatartásáról.

1968-ban az Állami Zsidó Színház hathetes turnéra indult Izraelbe: jelentőségteljes és sikeres körút volt. Az izraeli közönség lelkesen megtapsolta H. Sloves *Tizen voltunk testvérek* című darabjának előadását, valamint Israil Bercovici *Gyöngyfűzér* című összeállítását a zsidó folklórból. 1972 őszén az Állami Zsidó Színház bejárta az Egyesült Államok és Kanada tíz városát a *Gyöngyfűzérrel* és a *Dibukkal*. A 40 előadásnak mintegy 60 000 nézője volt. Hadd idézzünk néhány jellemző részletet abból a több mint száz ismertetésből, beszámolókból, amely a vendégtétről az amerikai sajtóban megjelent:

„Nagyszerű társulat, saját stílussal és hagyománnyal“ (Clive Barnes — *The New York Times*); „Az egész társulatot elismerés illeti ezért az élvezetes estéért“ (Jerry Lisker — *Daily News*); „Köszönjük a szocialista román államnak ezt a fontos ajándékot, hogy megismerhették a bukaresti Állami Zsidó Színház magasrendű teljesítményét“ (Ber Grin — *Morning Freiheit*); „A *Dibuk* romániai színrevitele egyszerű, szinte grafikai díszletekkel... kiegyensúlyozottab interpretációt biztosított sok másnál. A rendező Franz-Josef Auerbach elkerülte a megszállotságokat az elhívásait, amely sokak számára a darab kulcsa, és figyelmét arra a mitikus derűre összpontosította, amellyel a szerelmesek legyőzik a halált. Az alakítások kifogástalanok“ (Clive Barnes — *The New York Times*); „A romániai Állami Zsidó Színház bemutatta *Gyöngyfűzért*... aranyzálra fűzték föl. Ez a szál a Romániában született százéves zsidó színjátszásból ered. Az együttes tovább fonja az Avram Goldfadentől és a vándorszínészekről megkezdett fonalat... A *Dibuk* és a *Gyöngyfűzér* a romániai Állami Zsidó Színház előadásában bebizonyította, hogy a rangos zsidó színház él, és nagyon fontos szerepet tölthet be a zsidó tömegek életében, hogy a zsidó színjátszásnak jövője van a zsidó művelődésben... Az Israil Bercovici rendezte előadás gerincét zsidó népdalok s a mai költészet és zene alkotja. Az ötven dal között van altatódal, szerelmi és munkadal, valamint harci dal. A dallamokat humoros szöveg köti össze... Jelenetről jelenetre gyorsul a tempó, a fiatalos életkedv, a játék öröme... Az üldözöttség idejének énekeivel és a harci dalokkal a művészek azt a gondolatot sugallják, hogy »a könnyek gyöngyszemekké váltak«. Méltósággal énekelnek a színészek szocialista hazájukról... magával ragadó a fiatalos hangulat. Élvezet fiatalok ajkáról ilyen szép jiddist hallani“ (*Morning Freiheit*).

Negyedszázados törekvése színházunknak, hogy elsajátítsa és tovább éltesse a színház legősibb humanista hagyományát, azt a hagyományt, amely a legkevésbé sem idegen a zsidó kultúrától általában, és a zsidó színházról különösen. Olyan kultúra hagyományait őrizve, amelyek legendái a szónak tulajdonítják a világteremtés aktusát, ma is valljuk, hogy annak, ami a színpadon történik, nem szabad szembefordul-

Jelenet Lessing Bölcs Náthán című drámájának előadásából (Náthán — Samuel Fischler, Dervis — Abram Naimark)

nia a szóval. Sok száz évvel ezelőtt az élet egy bölcs figyelője megjegyezte, hogy a gondolkodó ember számára az élet komédia, az érző ember számára tragédia, annak a szemében pedig, aki egyaránt gondolkodik és érez — dráma. Ebből kiindulva a drámának azt a szerepet tulajdoníthatjuk, hogy az emberi érzést és gondolkodást az életbe vetett bizalommal gazdagítsa, a hittel az emberben, az ember képességében arra, hogy anyagi és szellemi értékek alkotásával szolgálja az egyetemes haladást.

Az Állami Zsidó Színház előadásai a kollektív színház elveire épülnek. A sztárrendszer nem egészséges jelensége egy társulat életének. Ez persze nem jelentheti az egyes színész személyiségének megsemmisítését, feloldását az együttes teljesítményben. Ellenkezőleg, éppen arra törekszünk, hogy az összjátékban a szereplők kölcsönösen segítsék egymást tehetségük, egyéniségük érvényesítésében, s minden darabot a saját stílusában adjunk elő. A felgyorsult haladás minden területen, tehát a színházban is érvényesül. A mai szerzők többsége a drámai műfajok változásának szellemében alkot, fogékony a mai közönség igényeire. Problematikusabb a klasszikus hagyaték kezelése. Itt — mint a műköltészetben — igen gyakran a kellő mérték segíthet. A múltbeli repertoár alkalmazása az időszerűség követelményeihez nem teheti időtlen-né vagy nemzetietlenné a klasszikus alkotásokat. Az egyetemesség és modernség fogalmába beletartozik a művészet nemzeti és történelmi jellege is. Ezekhez az általánosabb szempontokhoz esetünkben hozzáteendő az, hogy a zsidó színjátszás hagyományai között számos olyan elem van, amely a specifikum, a sajátos szellem kára nélkül lehetővé teszi

a modern tálatást. Gondolunk például éppen a zsidó színház atyjának, Avram Goldfadennak azokra a századvégi műveire, amelyek számos ponton egyeznek azzal, amit ma totális színháznak nevezünk. Előadásainkban a vers prózával, a tánc a pantomimmal váltakozik, az akrobatikus számok zsonglőr-mutatványok, sőt spiritisza jelenetek között napi aktualitású, de bibliai alakok által előadott, moralizáló és szatirikus kuplák szerepeltek, a zenének pedig kiemelt hely jutott. Sokat köszönhet a zsidó színház ebben a vonatkozásban I. R. Percnek, a jiddis nyelvű dráma klasszikusának (1852—1915). Színművei (*A kisváros éjszakája*, *Az aranylánc* stb..) azt a légkört, azt a pszichológiát sugallják, amellyel a világ valamivel később, Kafka műveiben fog találkozni; a dramaturgiai szerkezet pereci képletének analógiájára ismerünk Pirandellónak a két világháború között írt színműveiben. Ha ehhez hozzátesszük Chagallnak azt a negyven évvel ezelőtti megállapítását, hogy: „Majd egyszer meg kell magyaráznunk a fiataloknak, hogy Sólem Aléhem modernista“ — már elegendő támponttal rendelkezünk annak bizonyítására, hogy a zsidó színi kultúra képes lépést tartani az idővel.

A mi színházunknak, mint nemében egyetlennek, minden ízlést ki kell elégítenie, s ezért műsorában a hagyományos stílus jól megfér a modern szellemmel. Ezt a szellemet sikerül olykor hagyományos előadásainkban is érvényesítenünk. Mint ahogy bizonyos hagyományos elemeket megőrzünk a modern előadásokban. Mindez a rendezőtől függ. Színeszeinknek megvan az a ritka képességük, hogy könnyedén mozognak műfajok és stílusok között.

Fennállásának huszonhatodik évadját az Állami Zsidó Színház olyan műsortervvel köszönti, amely eddig kivívott tekintélyéhez méltó legyen, s ha lehet, még növelje. A jiddis klasszikusok közül Sólem Aléhem *A főnyeremény*-nyel és Jacob Gordin a *Hersele Dubrovnerrel* szerepel. A hazai drámairodalmat Štefan Tita és Elly Roman zenés vígjátéka képviseli, valamint I. Berg, Hary Eliad és Edmond Deda revüje, az *Ezüstlakodalom*. Arthur Miller *Az utazó halálával* jelen van a külföldi kortárs színműirodalom legjáva is.

Szerzett tapasztalatával, örökölt hagyományaival a bukaresti Állami Zsidó Színház a hazai színházi mozgalom részeként a jövőben is kész minden erejével tovább szolgálni közönsége legigényesebb elvárásait.

